

# Dialektala möten i skolmiljö: Gymnasieelever talar om och på dialekt

Denny Jansson

Karlstads universitet/Örebro universitet

## Abstrakt

I denna artikel undersöks hur ungdomar på två olika yrkesförberedande gymnasieprogram på en gymnasieskola talar om och talar på dialekt i ett geografiskt område där dialekten länge har haft hög kulturell och social status. Två fokusgruppssamtal analyseras för att undersöka både vilka uppfattningar om – och attityder till – dialekter och dialektalt språkbruk som uttrycks samt vilka dialektala varianter som deltagarna själva använder när de samtalar med varandra. Med utgångspunkt i en innehållsanalys och en dialektal språklig analys visar resultaten att deltagarna uttrycker tämligen bestämda uppfattningar om och attityder till dialektalt språkbruk, att en majoritet av dem betraktar dialekten som sin egen och att de även är stolta över den. Resultaten visar även att ungdomarna tenderar att positionera sig själva genom att hänvisa till den egna dialekten och uppfattningar om vem som är typisk dialektalare. Den språkliga analysen visar hur ungdomarna även använder ett stort antal dialektala varianter när de diskuterar dialekter med andra ungdomar.

Nyckelord: dialekt, ungdomar, gymnasieprogram, dialektutjämning, fokusgrupper, Värmland

## 1. Inledning

I takt med att dialekterna förändras och utjämnas verkar ungdomar bli allt mindre dialektala. Flera studier (t.ex. Horn 2019; Sundgren 2002; Svahn & Nilsson 2014) har visat hur detta gäller inte minst i Sverige, där dialekterna tenderar att bli mindre olika varandra och mer lika ett centralt standardspråk. Samtidigt har en sådan utveckling även bidragit till en förändrad syn på den typiska dialektalaren, som i kontrast till moderna och standardspråkliga ungdomar, ofta ses som en äldre språkbrukare (se t.ex. Teinler 2016). Det finns dock både variation och undantag, och tidigare studier (t.ex. Helgander 1996; Monka m.fl. 2020; Quist 2010) pekar på att faktorer som social och geografisk mobilitet, lokal förankring samt identifikation med geografiska platser kan påverka dialektbruk, inte minst i fallet med ungdomar. När det gäller ungdomar och skola verkar det även som om dialektalt språkbruk tenderar att vara mer vanligt förekommande hos elever som läser ett yrkesförberedande gymnasieprogram än hos jämnåriga elever som läser ett högskoleförberedande gymnasieprogram (jfr Gunnarsdotter Grönberg 2004; Svahn 2007).

I den här artikeln presenteras en analys av två fokusgruppssamtal med totalt 13 ungdomar på en yrkesförberedande gymnasieskola i Värmland. I flera studier (t.ex. Grundel 2012; Nilsson 2015) konstateras att ett dialektalt språkbruk tenderar att ha en särskilt stark ställning och hög status hos språkbrukare i Värmland, såväl socialt som kulturellt, och att dialekten ses som en viktig del i och för det geografiska området. Ungdomarna befinner sig på tröskeln till vuxenvärlden eftersom de är 18 år fyllda och bara har några veckor kvar på sin yrkesförberedande gymnasieutbildning, innan de tar studenten. De 13 ungdomarna kan i egenskap av unga således, utifrån tidigare studier om ungdomar och dialekter, antas tillhöra den grupp av språkbrukare som tenderar att stå för den dialektala utjämningen, samtidigt som de även kan antas tala mer dialekt än jämnåriga ungdomar på högskoleförberedande gymnasieprogram. Syftet med undersökningen är att beskriva hur gymnasieungdomar kan tala *om* och *på* dialekt i ett geografiskt område där dialekten länge har haft hög kulturell och social status. Mer specifikt söker artikeln att besvara följande två frågor: Vilka uppfattningar om dialektalt språkbruk ger gymnasieungdomar uttryck för under ett fokusgruppssamtal som handlar just om dialekter med andra ungdomar? Och vilka dialektala varianter förekommer i ungdomarnas spontantal när de samtalar om dialekter med andra ungdomar? Den senare frågan kan ses i relation till att skolan har ett stort geografiskt upptagningsområde och till att eleverna härrör från olika delar av det värmländska dialektområdet (jfr Broberg 2001:154). Med dialektalt språkbruk avses i denna artikel användningen av sådana språkdrag som traditionellt har beskrivits i studier om talspråk i Värmland, medan dialekt avser geografiskt någorlunda urskiljbara varieteter (jfr Svahn 2021:126; Svahn & Nilsson 2014:16).

© 2023 Denny Jansson. *Nordlyd* 47.2: 149–162, *Struktur, ideologi og mangfald*, redigert av Ragni Vik Johnsen, Carola Kleemann, Øystein A. Vangsnes & Maud Westendorp. Publisert ved UiT Noregs arktiske universitet. <http://septentrio.uit.no/index.php/nordlyd> <https://doi.org/10.7557/12.7039>

Dette verket er lisensiert under ein [Creative Commons "Attribution-NonCommercial 4.0 International"](https://creativecommons.org/licenses/by-nc/4.0/) lisens.



## 2. Ungdomar, dialekter och dialektutjämning

I flera studier (t.ex. Candefors Stæhr & Larsen 2020; Horn 2019; Røyneland 2020; Svahn & Nilsson 2014) konstateras att ungdomar tenderar att tala allt mindre dialekt. Utgångspunkten för den här artikeln är att dialekterna genomgår en utjämningsprocess genom vilken dialekterna blir mindre olika varandra och i regel mer lika ett centralt standardspråk, och att detta är särskilt vanligt förekommande hos ungdomar. Standardspråk ses här som en överregional norm i kontrast till dialekt (jfr Nilsson 2015:169; Svahn 2021:126). Tidigare studier (t.ex. Nilsson 2015) pekar dock på att det finns stor variation, och att dialektbruk i dagens språkliga landskap kan ses i relation till en rad olika faktorer. Några av de faktorer som har beskrivits mer utförligt än andra är språkbrukares sociala och geografiska mobilitet samt förankring på och identifikation med specifika platser eller geografiska områden. I en svensk kontext beskrivs detta av bland andra Gunnarsdotter Grönberg (2004) i en studie av dialektbruk hos gymnasieungdomar i Alingsåsområdet. Merparten av de ungdomar som ingår i studien tenderar att orientera sig mot Göteborg, såväl socialt som geografiskt, och använder samtidigt fler drag som karakteriserar det regionala området snarare än det lokala. I Västsverige konstaterar Svahn och Nilsson (2014) att många ungdomar har ett språkbruk som kan beskrivas som tämligen utjämnat, och att många ungdomar tenderar att realisera fler standardspråkliga drag än traditionellt regionala drag även om variationen kan se något olika ut i olika delar av Västsverige.

I vissa fall verkar det som om dialekten är betydligt mer stabil, vilket skulle kunna förklara varför dialektbruk är mer vanligt förekommande i vissa områden än andra (se t.ex. Friðriksson 2008; Røyneland 2005; Sundgren 2002). I exempelvis värmländska Torsby konstaterar Nilsson (2015) att dialekten är tämligen stabil, och att det kan ses i relation till att många språkbrukare som bor i Torsby inte bara identifierar sig med och är förankrade på platsen, utan även ser den lokala dialekten som en viktig del av det geografiska området, att dialekten således indexerar den geografiska platsen. Något av samma tendens ser även Monka (2013) i Vinderup, Odder och Tinglev på Jylland, där det inte bara tycks vara social och geografisk mobilitet som påverkar om en språkbrukare talar dialekt eller en mer standardspråksnära varietet. Det kan nämligen även röra sig om *mental* mobilitet, ett fenomen som kan förstås som ett slags mental koppling till en geografisk plats, där en sådan koppling kan påverka vilken varietet som förknippas med en specifik plats och vilken varietet som språkbrukare därför väljer att tala (Monka 2013:26). I Oslo uppmärksammar Stjernholm (2013) att olika dialektdrag kan användas för att uttrycka tillhörighet med olika delar av staden utifrån vilken stadsdel som språkdragen traditionellt har associerats med. En sådan användning kan, menar Stjernholm (2013:50), ses i relation till andra typer av val, däribland livsstil, bostad och fas i livet, men också till hur olika delar av Oslo uppfattas socialt.

I fallet med ungdomarna på gymnasieskolan i Alingsås visade Gunnarsdotter Grönberg (2004:303f) att de ungdomar som använde flest dialektala varianter i sitt språkbruk var elever på yrkesförberedande gymnasieprogram, medan eleverna på högskoleförberedande gymnasieprogram i regel realiserade färre dialektala varianter. Utifrån sådana resultat finns det skäl att anta att dialektalt språkbruk tenderar att vara vanligt förekommande på yrkesförberedande gymnasieprogram även i ett geografiskt område som Värmland, där ett dialektalt språkbruk länge har haft hög kulturell och social status. Det skulle kunna förklara varför dialektbruk tycks vara olika vanligt förekommande på olika typer av gymnasieprogram – så som var fallet i Alingsås – och att bruket av dialektala varianter tenderar att vara mer omfattande om en elev läser ett yrkesförberedande gymnasieprogram.

## 3. Undersökningsplatsen: Landskapet Värmland

Materialet till föreliggande artikel har samlats in på en yrkesförberedande gymnasieskola i Värmland, som är ett av Sveriges 25 landskap och som är beläget allra längst västerut i Mellansverige (se Karta 1 nedan). I väster gränsar landskapet till Norge, i söder till Dalsland och Västergötland och i norr och öster till Dalarna respektive Närke och Västmanland. Befolkningsmässigt hade landskapet drygt 323 000 invånare den 31 december 2022. Under 2022 var inflyttningen större än utflyttningen, då drygt 10 000 personer flyttade till landskapet och drygt 9 000 personer flyttade från landskapet. Landskapets största stad är Karlstad som har drygt 67 000 invånare i tätorten och drygt 96 000 invånare i kommunen, och som är belägen vid Vänern mitt i landskapets södra del. Bland landskapets andra tätorter finns bland annat Kristinehamn, Arvika,

Karlskoga, Degerfors, Säffle, Filipstad och Hagfors. Av de svenska landskapen har Värmland tredje lägst tätortsgrad, andel av invånarna som är bosatta i tätort, där siffran under 2020 uppgick till 76 procent. Traditionellt har bruksindustri och jordbruk varit viktiga näringar, även om landskapet under de senaste 150 åren har sett en tilltagande industrialisering och där industrierna numera hör till de större arbetsgivarna i landskapets kommuner liksom kommunerna själva. Många pendlar från residensstaden Karlstad ut till landskapets kommuner, liksom från kommunerna in till Karlstad. Viss utpendling sker även till andra delar av Sverige, bland annat till Stockholm, Göteborg och Örebro.

Likt många andra svenska landskap är Värmland inget enhetligt språkområde. Genom sin geografiska placering i Mellansverige har landskapet påverkats både av de naturgeografiska förutsättningarna, i form av stora skogar, berg och vattendrag, och av den geografiska närheten till Norge i väster, götamålsområdet i söder och sveamålsområdet i öster. Av de svenska dialekterna hör de värmländska till några av de mer grundligt undersökta, och i kartläggningar av de värmländska dialekterna (t.ex. Broberg 2001; Kallstenius 1902; Noreen 1877) beskrivs landskapet som ett övergångsområde mellan götamålen i söder och sveamålen i norr och öster. I det förra har bland annat så kallat tjockt *l* och vokalövergången från *y* till *ö* i ord som *töst* 'tyst' traditionellt beskrivits, medan bland annat bortfall av finalt *-t* i ord som *huse* 'huset' traditionellt har beskrivits i det senare. Av den anledningen förekommer en del götamålsdrag i flera av de värmländska dialekterna, om än främst i landskapets södra och västra delar. Det förekommer dock götamålsdrag även i andra delar av Värmland, men då i minskande utsträckning i landskapets norra och östra delar. Att olika språkdrag har spridit sig i olika riktningar och därför är olika mycket vanligt förekommande i olika delar av landskapet kan ses mot bakgrund av landskapets topografiska förutsättningar. Isoglosserna som markerar den geografiska utbredningen av olika dialektdrag tenderar påfallande ofta att sammanfalla med förekomst av bergskrän och geografiska avstånd mellan orter. Detta går på ett tydligt sätt således i linje med klassiska förklaringsmodeller inom dialektologin om varför olika språkdrag sprider sig eller hindras från att spridas.



Karta 1. Värmlands geografiska placering. Bildkälla: Wikimedia.

#### 4. Material och metod

Materialet till denna undersökning har samlats in inom ramen för ett större och pågående projekt, och består av inspelade samtal från två fokusgrupper som har gjorts med totalt 13 elever på två yrkesförberedande gymnasieprogram på en skola i Värmland under 2022. I Fokusgrupp 1 ingår fem deltagare från det ena gymnasieprogrammet och i Fokusgrupp 2 ingår åtta deltagare från det andra gymnasieprogrammet. Samtliga informanter härrör alla från samma geografiska del av Värmland, även om några av dem vid inspelningstillfället inte var bosatta i samma område som de är uppvuxna i.

Urvalet av informanter är både ett målinriktat urval och ett snöbollsurval (se Robson & McCartan 2015:281). Eftersom syftet är att undersöka hur gymnasieungdomar talar om och talar på dialekt, var målet att hitta informanter som talar mer eller mindre dialekt och som kunde tänka sig att delta i ett fokusgruppsamtal. Här gjordes en avgränsning till två klasser på två olika yrkesförberedande gymnasieprogram sedan tidigare studier (t.ex. Gunnarsdotter Grönberg 2004; Svahn 2007) konstaterar att dialektalt språkbruk tenderar att vara mer vanligt hos elever på sådana gymnasieprogram. Även om de två gymnasieprogrammen båda är yrkesförberedande, innehåller de olika mycket praktiska inslag i form av ämnen och kurser. Sådana förutsättningar har antagits kunna ge olika förutsättningar för fokusgruppsamtalen utifrån resultaten i tidigare studier. Ett par elever i respektive klass som bedömdes uppfylla kriterierna tillfrågades om intresse att vara med i fokusgrupperna, och ombads att fråga andra personer i klassen om de också kunde tänka sig att delta i ett samtal med det uttalade syftet att "tala om språk i skolan". Det gemensamma för de totalt 13 informanter som deltog i de två samtalen är således att de är i samma ålder, bor i samma geografiska del av Värmland och är elever på samma gymnasieskola.

Metodologiskt kan fokusgrupper beskrivas som intervjuer och samtal på samma gång. En skillnad mot kvalitativa gruppintervjuer är att fokusgrupper inte syftar till att inhämta enskilda informanternas svar på

ett utvalt antal frågor. Fokusgrupper syftar snarare till att komma åt uppfattningar och tankar om olika spörsmål och teman, där det analytiska intresset riktas mot hur sådant innehåll behandlas, diskuteras och förhandlas i en grupp snarare än mot direkta svar till en intervjuare (Morgan 1996:130, 1997:10f). Eftersom syftet med föreliggande studie är att undersöka vilka uppfattningar om dialektalt språkbruk samt vilka dialektala varianter som förekommer i spontantalet hos gymnasieungdomar är fokusgrupper en särskilt lämplig metod. Mer specifikt gör fokusgrupper det möjligt att kunna uppmärksamma vilka uppfattningar och attityder som samtalsdeltagarna ger uttryck för. Samtidigt blir det möjligt att kunna uppmärksamma vilka dialektala varianter som realiseras i deltagarnas språkbruk när de diskuterar sådana ämnen med varandra. Fokusgruppens form bidrar även till att intresset riktas mot deltagarna som grupp och vad deltagarna ger uttryck för i sitt samtal med varandra. På så vis kan deltagarna diskutera samtalsämnet på andra sätt än vad som hade varit möjligt med andra metoder, exempelvis en kvalitativ gruppintervju eller en sociolingvistisk intervju. Ett sådant upplägg, som kombineras med en dialektal analys, går även i linje med artikelns folklingvistiska intresse för vilka uppfattningar som deltagarna ger uttryck för när de samtalar om dialektalt språkbruk med varandra.

Båda samtalen genomfördes under lektionsfri tid i skolmiljö, i två olika grupprum i de delar av skolan där eleverna normalt hade sin undervisning. Sett till innehållet är de två samtalen likartade. I båda fallen inleddes samtalen med att informanterna tillfrågades om vad de tänker på när de hör ordet dialekt, vilka egenskaper de förknippar med värmländska och hur deltagarna själva ser på sitt (dialektala) språkbruk efter att ha varit elever på skolan en tid jämfört med när de var nya på skolan i årskurs ett. Därutöver har två olika sorters stimulusmaterial (jfr Barbour 2018) använts för att initiera diskussioner i grupperna. Dels visades ett par bilder från olika delutrymmen i skolan för att initiera diskussioner om uppfattningar om förväntat språkbruk i olika delutrymmen i skolan, dels spelades två ljudklipp upp för att stimulera en diskussion om uppfattningar om olika svenska dialekter. I det ena ljudklippet intervjuas två äldre kvinnliga språkbrukare av Sveriges Radio P4 Stockholm inför en ombyggnation av Östermalmstorg, och i det andra ljudklippet, hämtat från SweDia 2000-projektet, intervjuas en yngre manlig språkbrukare i Köla, Jösse hd, i västra Värmland om jakt. Båda samtalen avslutades med frågan om vad informanterna tyckte var mest viktigt av det som hade sagts samt med en sammanfattning av de ämnen som hade berörts i diskussionen.

Samtalen spelades in med en diktafon som var placerad mitt på det bord som informanterna satt runt samt med en videokamera som var uppställd vid bordets ena ände. Till den här artikeln används dock enbart inspelningarna från diktafonen. Inspelningen från Fokusgrupp 1 uppgår till en timme och åtta minuter medan inspelningen från Fokusgrupp 2 uppgår till en timme och en minut. Båda inspelningarna har grovtranskriberats (jfr Bockgård & Nilsson 2011:29) i sin helhet och sammanlagt omfattar transkriptionerna strax över 20 000 ord. Det inspelade materialet har lyssnats igenom två gånger: den första gången för att transkribera samtalet och den andra gången för att förfina transkriptionen enligt gängse metoder för transkribering av dialektinspelningar (se transkriptionsnyckel i appendix). Samtliga deltagares namn har bytts ut mot initialen F (förkortning av *fokusgrupp*) följt av en siffra som anger i vilken ordning från vänster sett från kameran som informanterna har suttit. Uttalanden från moderator anges med initialen M.

Analysen av samtalen kan beskrivas som induktiv eftersom kategorier och slutsatser har vuxit fram successivt. Materialet har behandlats i sin helhet och har analyserats både innehållsmässigt och språkstrukturellt för att uppmärksamma dels vilka uppfattningar som informanterna ger uttryck för (den första frågeställningen), dels vilka dialektala varianter som informanterna realiserar (den andra frågeställningen). Materialet har analyserats innehållsmässigt utifrån ett folklingvistiskt intresse (Preston 1999a), och språkstrukturellt utifrån ett sociodialektologiskt intresse för vilka dialektala varianter som informanterna använder. I den innehållsliga analysen (se Robson & McCartan 2015) har fokus riktats mot vilka uppfattningar om dialektalt språkbruk som informanterna ger uttryck för. I den språkliga analysen har fokus riktats mot vilka dialektala varianter som förekommer: vilka de är, på vilka språkstrukturella nivåer de förekommer samt hur frekvent de förekommer. Som utgångspunkt har tidigare beskrivningar av de olika värmländska dialekterna (främst Broberg 2001) använts för att avgöra om ett språkdrag kan kategoriseras som dialektalt eller inte. I den dialektala analysen görs en avgränsning till språkets fonologiska, morfologiska och lexikala nivåer, även om det förekommer dialektala drag i materialet som kan skönjas även på syntaktisk och i viss mån även prosodisk nivå. Av utrymmesskäl görs i föreliggande fall ingen sammanställning för respektive informant, av vilka dialektdrag som förekommer i samtalen på respektive

gymnasieprogram eller någon jämförelse med äldre inspelningar. Analysen som presenteras nedan har begränsats till fem utvalda empiriska exempel från inspelningarna, där urvalet är baserat på den samlade kunskapen om hela materialet. De fem exemplen har bedömts vara representativa för materialet i sin helhet samtidigt som de särskilt tematiserar artikelns syfte och frågeställningar. De forskningsetiska principerna har beaktats både genom pseudonymisering av samtliga informanter och genom att namn på geografisk ort, skola, de två gymnasieprogrammen samt andra personnamn inte nämns eller har tagits bort. Vidare har samtliga informanter, som alla var myndiga vid de två samtalstillfällena, informerats både muntligen och skriftligen samt gett skriftligt samtycke till att delta i studien.

## 5. Analys och resultat

I det följande presenteras dels i avsnitt 5.1 en analys av de uppfattningar om dialektalt språkbruk som informanterna ger uttryck för under samtalen (den första frågeställningen), dels i avsnitt 5.2 en analys av ett par av de dialektala varianter som förekommer i materialet (den andra frågeställningen). De fem utdragen används i det följande som exempel på materialet i sin helhet för att illustrera de tendenser som går att skönja i materialet. Analysen av de dialektala dragen (avsnitt 5.2) har begränsats till ett fall av vokalhöjning, ett fall av vokalsänkning, användning av öppen a-vokal snarare än kort ä-vokal samt böjning vid bestämd form plural. Dessa fyra dialektala drag har valts ut sedan de har bedömts vara särskilt intressanta utifrån syftet med denna studie och utifrån vad som har beskrivits i litteraturen om de värmländska dialekterna.

### 5.1 Uttryckta uppfattningar om dialektalt språkbruk

I båda fokusgrupper ställdes frågan hur informanterna ser på olika dialekter. En återkommande diskussion, både som svar på denna fråga och under andra delar av de två samtalen, är informanternas syn på den egna dialekten och vilka kvaliteter den menas ha i jämförelse med andra dialekter, såväl geografiskt avlägsna som mer näraliggande. I materialet går det att se tendenser på att informanterna uppfattar olika dialekter på olika sätt och att flera av dem värdesätter den dialekt som de själva talar, något som exemplifieras av exempel 1 nedan:

Exempel 1: Vilken är den vackraste dialekten? (Fokusgrupp 1)

33 M: Är det någon dialekt som ni tycker är finare än någon annan?  
34 F5: Värmländska  
35 F4: Ja  
36 F1: Ja tycker inte värmländska är fint  
37 F4: Nä men ja tyckte inte heller då förr, ja tyckte då va så, ja vägre prate  
38 värmländska när ja va litten, tyckte då va så fuLt men nu setter'rä  
39 F1: Asså då ä lätt att man pratar då för att man bor i Värmland å alla pratar  
40 värmländska, men ja tycker att Värmland, värmländska, är jättefult. Ja  
41 tycker verkligen då, asså, ja, ja tycker om göteborgska, då tycker ja ä  
42 snyggt  
43 F3: Ja, då håller ja mä om fåktiskt  
44 F2: Man e ju oppväxt her  
45 F3: Men man töcker om värmländska för att då ä ens egen å, ah, ens familj  
46 prater då å  
47 F2: Har allti prate då liksom  
48 F3: Men om då ä nön som ä finare än annan, om man inte får välje sin egen,  
49 så ärre nog göteborgska

Exempel 1 ovan ger exempel på en återkommande diskussion i båda fokusgrupper om informanternas uttryckta uppfattningar om dialektalt språkbruk, vilket var den första frågeställningen i denna studie. I fallet med exempel 1 ovan är detta hämtat från samtalen i Fokusgrupp 1 och behandlar frågan om vilken dialekt som informanterna uttrycker är den vackraste. I båda fokusgrupper är det oftast den egna dialekten, den egna *värmländskan*, som nämns först och inte sällan görs en lokal, geografisk avgränsning av var denna talas och vad dialekten därför skulle kunna benämnas. Att den egna dialekten ofta framhålls som den vackraste dialekten menas ha bakgrund i att det är den som informanterna har vuxit upp med och därför betraktar som *sin egen*, något som exempelvis kan ses på rad 45, 47 och 48. På rad 45 utvecklas ett sådant

## Dialektala möten i skolmiljö

resonemang, där den egna dialekten även ges ett slags sammanhållande funktion sedan den talas av andra, inte minst inom familjen. Informanterna är emellertid inte alltid helt överens om att det skulle vara värmländska som är den vackraste dialekten, inte minst i Fokusgrupp 1. Som kan ses på rad 36, 37 och 39 förekommer även en uppfattning om att värmländska inte är  *fint* . Detta blir särskilt tydligt dels på rad 37, där en av informanterna säger sig ha vägrat tala värmländska under en tid av denna anledning, dels på rad 39 och 40 där en annan informant uttrycker att värmländska är  *jättefullt* . Att den informant som säger sig tidigare ha vägrat tala värmländska numera gör det (rad 38), och kommenterar detta med att  *nu setter 'rä' nu sitter det'* , kan här möjligen tyda på att uppfattningarna varierar över tid i relation till hur olika varieteter registreras (jfr Agha 2007:155). Informanterna kan således ses ge uttryck för tämligen bestämda uppfattningar om dialektalt språkbruk, såväl om den egna dialekten och vad den är som om andra dialekter. Flera av inläggen tangerar även frågan om vad som är ett förväntat språkbruk på grundval av bostadsort, vilket kan ses i form av inläggen på rad 44 och 45.

Utöver värmländska, återkommer ofta göteborgska som ett av informanternas andra exempel på vackra dialekter och som de tillskriver högt värde. På rad 41 förekommer ett exempel på detta, även om informanten just i det fallet snarare värderar göteborgskan högre än värmländskan. Senare i exemplet ovan, på rad 49, återkommer göteborgskan som ett exempel på en vacker dialekt, men då i det fall informanten inte hade fått ange den egna dialekten i första hand. Även under samtalet i Fokusgrupp 2 omnämns göteborgska som ett exempel på en av de dialekter som informanterna framhåller som vackra. Att göteborgska värderas högt är inte oväntat sett till att både göteborgska och värmländska ingår i götamålen och därigenom har språkstrukturella likheter. Sådana likheter berör exempelvis förekomst av tjockt  *l*  och övergången från kort  *y*  till  *ö*  i ord som  *tjörka*  'kyrka' (jfr Nilsson 2015:191).

I materialet går det även att se något av samma tendenser i fråga om vilka dialekter som informanterna värderar lägst, där informanterna i båda fokusgrupper tenderar att nämna vad de benämner som stockholmska och skånska. Detta är en högst förväntad uppfattning som går i linje med vad som brukar vara vanligt förekommande vad gäller attityder till de svenska dialekterna i allmänhet (se Andersson 1985) och hos ungdomar i synnerhet (se Teinler 2016:236). Sådana attityder kan även ses till att Stockholm i egenskap av huvudstad förknippas med ekonomisk, kulturell och social makt, och till det stora avståndet mellan Värmland och Skåne liksom mellan värmländskan och skånskan.

Utöver diskussionen om vilken dialekt som är den vackraste, återkommer informanterna till frågan om vilka dialektdrag som de själva använder och vad de anser om dem. I materialet går det att se tendenser på att informanterna inte bara är medvetna om vilka drag de själva och andra använder, utan att de även har tämligen bestämda uppfattningar om dessa drag och när andra språkbrukare använder  *felaktiga*  uttryck.

### Exempel 2: Uttryckta uppfattningar om dialektala drag (Fokusgrupp 1)

- 82 F5: Vare F1 som störde sig på dä när vi börje, att jä sa "nägglar" för  
83 "naglar"?
- 84 F1: Ja
- 85 F2: Tännera nôn gang ni prate på, "jäxler"
- 86 F5: Jäxler! Jä trudde hele mitt liv att dä hette jäxler, å så kom ja hit å  
87 så hette'ra tydligen "kindtänder"
- 88 F2: Ja har å sagt jäxler
- 89 F4: Dä vesste itte jä heller fåktist, jä sa "jäxler"
- 90 F5: Jä trudde dä hette jäxler
- 91 F4: Dä heter dä
- 92 F5: Ja
- 93 F1: Nej
- 94 F3: Sen så vet ja itte om dä ä visse ord
- 95 F4: Dä hetter jäxler och så hetter dä nägglar
- 96 F5: Ja, nägglar
- 97 F2: Säger du pörk, F5?
- 98 F5: Ja
- 99 F2: Ja, i ôge?
- 100 F5: Ja dä ä dä i ôge när du
- 101 F3: Pörk?
- 102 F5: Asså på môran
- 103 F1: Ögonbajs?
- 104 F2: Nej, ögonpörk hetter dä

Exempel 2 är hämtat från samtalet i Fokusgrupp 1, och ger exempel på en återkommande diskussion där informanterna ger uttryck för uppfattningar om dialektalt språkbruk genom en diskussion om vilka benämningar som är de *mest korrekta*. I dessa diskussioner tematiserar deltagarna språkdrag på samtliga språkliga nivåer, även om diskussionen i utdraget ovan endast uppehåller sig vid lexikala drag. Detta kan exempelvis ses på rad 86, 89, 90, 97, 103 och 104, där informanterna ger exempel på sådana drag som de själva tidigare har tagit för givna, för att senare upptäcka att dessa inte används av alla – inte ens i det geografiska närområdet. Sådana upptäckter kan ses ha resulterat i att informanterna irriterar sig på språkbrukare som inte använder specifika dialektala drag, utan som använder andra dialektala eller standardspråkliga drag. Ett exempel på denna diskussion i Fokusgrupp 1 kan ses på rad 82 i exemplet ovan, där den dialektala formen *nägglar* ställs mot den standardspråkliga formen *naglar*, och där informanterna uttrycker en tydlig uppfattning om vad de anser om dessa och vilken av dessa former som är den mest korrekta. Det senare exemplifieras särskilt väl genom de inlägg som görs på rad 87, 91 och 93 om *jäxler* kontra *kindtänder*, där informanterna inte når konsensus om vilken form som är den korrekta. Även om exemplen med *nägglar* och *jäxler* enbart förekommer i samtalet i Fokusgrupp 1, kan något av samma diskussion skönjas även i Fokusgrupp 2. I Fokusgrupp 2 uppmärksammas, utöver lexikala drag, flera fonologiska drag, däribland apokope och flera olika fall av vokalhöjningar. Att diskussionen förekommer i båda fokusgrupper tyder på att informanterna är medvetna om att det föreligger skillnader på olika språkliga nivåer mellan olika dialekter samt mellan standardspråk och dialekt. Samtidigt tyder diskussionen på att informanterna har olika grad av metaspråklig medvetenhet som kommer till uttryck som mer eller mindre precisa kommentarer om olika språkdrag samtidigt som informanterna i vissa fall även kan reproducera dragen (jfr Preston 1996, 1999b). De uppfattningar som uttrycks utgår inte sällan också från de drag som förekommer i den egna dialekten. Detta kan således ses vara en bidragande orsak till den förhandling som äger rum på rad 93, 103 och 104, och som visar att förhandlingen sker både mellan olika dialektala varianter samt mellan dialektvarianter och standardvarianter.

I båda fokusgrupper ställdes frågan om hur informanterna hade uppfattat mötet med varandra och varandras dialekter när de var nya på den aktuella gymnasieskolan i årskurs ett. Merparten av informanterna beskriver hur skolstarten kom att innebära ett möte med andra och *nya* dialekter än vad de tidigare hade varit vana vid. Några informanter ger även uttryck för att ett sådant möte – åtminstone initialt – medförde vissa språkliga utmaningar att förstå andra. Sådana diskussioner förekommer i båda fokusgrupper, och exemplifieras särskilt av utdraget i exempel 3 nedan:

Exempel 3: Stadsbor och landsbygdsbor (Fokusgrupp 2)

255 F5: Jo just det, jag fattade aldrig vad [PERSONNAMN] sa först.  
256 F6: Nej, det var mycket nya dialekter. Eller ja, typ av dialekter.  
257 F8: Typ vi bönder ra, vi förstog nästan va vi sa hele tia  
258 F2: Tåkke stassingera!  
259 F8: Stassingera!

På rad 255 och 256 i exemplet ovan kan ses hur två av informanterna i Fokusgrupp 2 diskuterar hur de vid skolstarten i årskurs ett hade vissa svårigheter med att förstå andra elever på skolan, och att de kom att möta många *nya* dialekter när de började på den aktuella gymnasieskolan. Att en av informanterna säger sig ha haft särskilt svårt att förstå en annan språkbrukare till en början är intressant i flera avseenden, inte minst sedan informanterna beskriver skolstarten i termer av ett slags dialektmöte. Att sådana dialektmöten kan leda till vissa svårigheter att förstå och kommunicera med varandra ser även Köhler Mortensen (2020) i sin studie av danska ungdomar på Nordjylland. I det fallet åsyftar ungdomarna snarare äldre och mindre utjämnade dialekter varför dialekterna möjligen uppvisar större skillnader än i detta fall. I fallet på gymnasieskolan i Värmland är denna uppfattning på så vis både väntad och oväntad, sett till att det föreligger stor dialektal mångfald i Värmland, samtidigt som flera av dialekterna uppvisar stora likheter på flera språkstrukturella nivåer (Broberg 2001). I samtalet i Fokusgrupp 2 specificeras dock inte vilka språkstrukturella fenomen som särskilde de nya dialekter som informanterna menade att de mötte när de började på skolan. På så vis kan det vara möjligt att andra elever, vars språkbruk varit mer eller mindre utjämnat, kan ha kan ha uppfattats som talare av *andra* och *nya* dialekter.

## Dialektala möten i skolmiljö

På rad 257 i exemplet ovan kan ses hur ytterligare en av informanterna i Fokusgrupp 2 ansluter till diskussionen och uttrycker att svårigheterna sett något olika ut, och att elever som är bosatta utanför tätorten där skolan är belägen inte hade några större svårigheter att förstå andra dialekter. Som kan ses på denna rad, görs detta uttalande i form av en positionering i termer av ett *vi som bönder* där informanten på så vis inkluderar sig själv i denna grupp som förstod de olika dialekterna. Social positionering kan här ses i termer av olika handlingar som en individ gör för att *vara* en särskild sorts person, där denna positionering både konstitueras och förhandlas i samspel med andra (Davies & Harré 1990). På raderna därefter utvecklas denna positionering för att etablera två olika grupper: dels en grupp av *bönder som förstår*, dels en grupp *stadsbor som inte förstår*. Denna uppdelning kan ses i valet av pronomenet *vi*, i termer av *bönder* på rad 257, och ett *ni*, i termer av *stadsbor* på rad 258. Ett sådant val av pronomen får här en tydlig syftning på att det skulle vara möjligt att skilja mellan dialektalt medvetna landsbygdsbor, *bönderna*, å ena sidan och dialektalt mindre medvetna tätortsbor, *stadsborna*, å andra sidan. Denna uppdelning kan senare ses bli förstärkt ytterligare genom uttalandena på rad 258, i form av *tåkke stassinger* 'vilka stadsbor', samt på rad 259, i form av *stassingera* 'stadsborna', vilket är intressant sett till att tätortsgraden är förhållandevis låg i Värmland.

Svårigheterna att förstå andra dialektalande språkbrukare tematiseras även i samtalet i Fokusgrupp 1, även om svårigheterna där tycks ha uppfattats som något mindre utmanande av informanterna. Samtidigt används olika dialekter för att skapa olika positioneringar, vilket kan ses i exempel 4 nedan:

### Exempel 4: Ett slags norska (Fokusgrupp 1)

122 F1: Asså ja upplevde nästan att dom från [ORTNAMN] prata norska, så illa  
123 vare  
124 F4: Dom prata så jävla könstit, romme, "vi går te mysromme", va säger du?  
125 F1: Ah, mysromme, va? Ja fatta nästan ingenting  
126 F2: Jä töckte dä va könstit å komme hit ja, för alle prate så himla fint å  
127 jä vart så hära, men snä... gud  
128 F3: Ändå geck du på X-skolan  
129 F2: Ändå geck ja på X-skolan, men då hadde'ja'ju väldit många ifrå min gamle  
130 klass der som va

Återkommande i båda samtalen, men framför allt i Fokusgrupp 1, är synen på dialekt som en stark relation mellan språk och plats, vilket exemplifieras särskilt väl på rad 122 i exempel 4 ovan. I exemplet kan ses hur informanterna både diskuterar hur språkbrukare, tillika nya klasskamrater, från ett visst geografiskt område uppfattades tala *norska* och att det var särskilt svårt att förstå samt hur *alle* 'alla' på den nya skolan talade *fint*. Uppfattningen om att vissa nya klasskamrater talade ett slags *norska* indikerar att informanterna gör en koppling mellan språk och plats, där språkbrukare som är bosatta på en viss plats antas tala en särskild varietet – en form av *norska* i detta fall, nära den norska gränsen (jfr Johnstone 2010a; Johnstone 2010b; Monka 2018).

På rad 124 kan ses hur ett dialektalt språkbruk omnämns i mindre positiva ordalag, där det är frasen *vi går te mysromme* 'vi går till mysrummet' som används som grund för värderingen och uppfattningen om ett dialektalt språkbruk. Den värdering som de två informanterna gör på rad 122 – 124 kan således ses som ett uttryck för en attityd till dialekten som talas i ett specifikt område, om att den är både svår att förstå och – möjligen därför – även *konstig*. En sådan attityd uppmärksammar även Monka (2013) i sin studie av ungdomar och dialekter på Jylland, att uppmärksamheten kan riktas mer mot hur en språkbrukare talar snarare än vad de säger och att språkbrukare uppfattas som *märkliga* på grundval av sitt dialektala språkbruk.

En återkommande fråga i båda fokusgrupper, som relaterar till frågan om den språkliga mångfald som präglar skolans närområde och synen på språk, är frågan om ett *fint* språk, vilket ofta ställs i kontrast till informanternas dialektala språkbruk. Så kan ses vara fallet på rad 126, där F2 ger uttryck för att mötet med den nya gymnasieskolan innebar ett möte med språkbrukare som talade på andra sätt, och att merparten av dem upplevdes tala *fint*. Här ges emellertid inget exempel på vad ett sådant *fint* språk är. Sedan inlägget görs efter diskussionen om konstiga dialekter är det troligt att det skulle kunna röra sig om något slags skala, där dialekten placeras på ena sidan och ett annat språkbruk på den andra sidan, och att dessa möjligen värderas på olika sätt i relation till olika kulturella och sociala sammanhang (jfr Agha 2007:145).



Inlägget gör dock att samtalet tar en något annan riktning, eftersom reaktionen om att många talade *fint* på gymnasieskolan uppfattas som en något oväntad reaktion av de övriga i fokusgruppen. Inlägget görs nämligen av en informant som har varit elev på en grundskola som de andra informanterna förknippar med ett sådant *fint* språkbruk. Även om det *fin*a språket inte definieras av informanterna själva, omnämns det som ett *ordentligt* och *mer rent* språkbruk än vad informanterna själva talar varför det således kan ses i kontrast till den *värmländska* som flera av informanterna ger uttryck för att de själva talar. Det *fin*a språket skulle således kunna antas vara ett mindre dialektalt färgat språkbruk som möjligen förknippas med andra egenskaper sedan det ställs i motsättning till det dialektala språkbruk som flera av informanterna själva säger sig tala (jfr Agha 2007:210). Attityden att det egna dialektala språkbruket är mindre fint i relation till andra, inte minst varieteter i större tätorter och städer, ser även Røynealand (2005) i sin studie i de norska kommunerna Røros och Tynset. I det fallet ställs den egna dialekten hos informanterna mot den, enligt dem, mer *fin*a dialekten i Oslo som i kontrast till den lokala dialekten betraktas som mer *ren* och *fin* – en uppfattning som således även kan ses förekomma hos informanterna på gymnasieskolan i Värmland.

## 5.2 Dialektala varianter

I materialet som helhet förekommer en rad olika dialektala varianter på olika språkliga nivåer, något som har kunnat ses i de fyra exemplen ovan. Flera av varianterna är dock sådana götamålsdrag som är vanligt förekommande i ett geografiskt område större än Värmland, däribland vokalförkortningen från *y* till *ö* ([y] > [œ]) i ord som *töcker* 'tycker' på rad 45 i exempel 1 ovan, samt användandet av det generiska pronomenet *en* i stället för *man* som på rad 330 i exempel 5 nedan. Ett annat vanligt förekommande drag i materialet är ändelseförsvagningen av *a* till *e*, vilket också kan beskrivas som *e-mål* och som bland annat kan ses i form av *vägre* 'vägra' på rad 37 i exempel 1 samt *hele* 'hela' på rad 257 i exempel 3. I exempel 5 nedan förekommer även flera lexikala varianter, däribland *raLe* [ra:ɾe:] som ett lexem för *konstig* eller *egendomlig* och *höss* som ett lexem för *hurdan* (Warmland 1997). I materialet förekommer även flera varianter som har beskrivits som karakteriserande för olika delar av Värmland (se Broberg 2001), och som förekommer tämligen frekvent. I det följande presenteras fyra dialektala varianter som har bedömts vara särskilt intressanta utifrån syftet med denna studie, samtidigt som de i litteraturen även beskrivs som karakteriserande för olika delar av Värmland.

Ett första dialektalt drag är det fonologiska draget vokalhöjning från långt *o* till långt *u* ([u] > [ʊ]) vilket förekommer i båda fokusgruppssamtal. I Fokusgrupp 1 förekommer varianten dels i form av *trur* 'tror', dels i form av *trudde* 'trodde', vilket kan ses på rad 86 och 90 i exempel 2 ovan samt i form av *jaktbua* 'jaktboden'. I fallet med *trudde* 'trodde' rör det sig dock inte om en lång vokal utan om en kort vokal, men sedan vokalhöjningen tycks kvarstå även vid böjning i preteritum skulle *trudde* kunna ses vara bildat i analogi med presensformen *trur* 'tror'. Denna vokalhöjning förekommer även i Fokusgrupp 2, då både i form av *brua* 'bron' och i form av *bua* 'boden'. Enligt litteraturen kan detta drag ses vara västnordiskt influerat samtidigt som det även förekommer i flera östnorska dialekter (se Broberg 2001:61f). Att draget förekommer i materialet är intressant både sett till att draget historiskt har tenderat att vara mer vanligt förekommande i andra geografiska delar av Värmland än i den där skolan är belägen. Draget förekommer även i västgötskan, men noteras då främst i vissa ortnamn (se Västergötlands folkmål, VGF, 1:181).

Ett andra drag som kan skönjas på fonologisk nivå och som förekommer i stora delar av materialet är vokalsänkningen från kort *u* till kort *o* ([ʊ] > [u]). Detta drag förekommer i båda fokusgruppssamtal och kan ses på rad 124 och 125 i exempel 4 ovan, där informanterna i Fokusgrupp 1 realiserar draget i form av *romme* 'rumme'. Liksom i fallet med vokalhöjningen, är även denna vokalsänkning framför den nasala dentala konsonanten *m* ett vanligt drag framför allt i landskapets västra delar, inte minst nära riksgränsen till Norge varför spridningen kan ses som ett kontinuum från de östnorska dialekterna (Broberg 2001:76). Detta drag förekommer även i samtalet i Fokusgrupp 2, där det bland annat förekommer i form av *domt* 'dumt', vilket är en vanligt förekommande dialektal variant av ordet i stora delar av skolans upptagningsområde. Att denna vokalsänkning förekommer vid upprepade tillfällen i materialet är inte oväntat sett till att draget traditionellt har varit vanligt förekommande i en tämligen stor del av Värmland. Det är intressant att draget realiserats i fallet med *romme* 'rummet', sedan det var ett av de ord som flera av informanterna i Fokusgrupp 1 menade att de hade irriterat sig på när de började på skolan (se exempel 4).

## Dialektala möten i skolmiljö

Ett tredje drag är bruket av öppen a-vokal snarare än kort *ä*-vokal framför *r* och *l* i ord som *varre* 'värre' som kan ses på rad 331 i exempel 5 neda och *vala* 'världen'. Detta drag kan ses vara västligt influerat eftersom det även förekommer i flera dialekter i östra Norge. Draget är även ett äldre dialektalt drag som i tidigare litteratur (se Broberg 2001:116) har menats vara föremål för dialektal utjämning och ersatt av *ä*-vokal i enlighet med det centrala standardspråket. Senare studier (t.ex. Nilsson & Wenner 2017) har dock funnit att draget fortfarande används i mycket stor utsträckning och att det har fått en förnyad innebörd, bland annat i form av *a*-haltigt *ä*-ljud oavsett påföljande konsonantljud vilket är fallet här. Användningen tycks dock vara koncentrerad till landskapets västra delar samtidigt som draget, genom sin förnyade innebörd, numera kan antas signalera att en språkbrukare är *dialektal* och *lokal* (jfr Johnstone 2010a; Nilsson & Wenner 2017:106ff).

Ett fjärde dialektalt drag som förekommer tämligen frekvent i materialet är ett drag på morfologisk nivå, i fall med substantiv i bestämd form plural som realiseras med *-era*-deklination. Detta drag förekommer i båda fokusgrupper, inte minst på rad 329 – 331 i exempel 5 nedan, där informanterna i Fokusgrupp 2 diskuterar vilka personer de associerar med olika lokaler i skolan:

Exempel 5: Hjullastaren och kursplanerna (Fokusgrupp 2)

323 F1: F2 som säger va vi ska göra  
324 F6: Inte allt  
325 F8: Styr å ställer  
326 F2: Hmm... vesst  
327 M: Arbetsledare liksom?  
328 F2: Aah. Men som dätta her hjullastern der, då ä ju langt övver vad som  
329 ingår i göra i hydraulikkursen, som ska være enlit dessa kursplanera å  
330 grejer. För då ä itte raLe grejera en ska läre (sej). Då ä dessa  
331 hydraulbänkera å så ärre nô övninger, men en får itte nô varre  
332 förståelse, för höss, då ser ut å funker

Det första exemplet på detta morfologiska dialektala drag kan ses på rad 329 i form av *kursplanera* 'kursplanerna', som här realiseras med *-era*-ändelse vilken kan jämföras med standardvarianten *-erna*. Så görs även i fallen med *grejera* 'grejerna' på rad 330 och *hydraulbänkera* 'hydraulbänkarna' på rad 331. Även om draget förekommer i samtalen i båda fokusgrupper är det något mer vanligt förekommande hos informanterna i Fokusgrupp 2, där draget bland annat förekommer i *dialektera* 'dialekterna', *lektionera* 'lektionerna' och *inspelningera* 'inspelningarna'. Traditionellt har denna deklination förekommit i stora delar av Värmland, men primärt i landskapets sydvästra och centrala delar, där den enligt litteraturen i stort sett har varit allennarådande (Broberg 2001:90). Deklinationen har dock förekommit även i andra delar av Värmland, men då inte som enda dialektal variant utan parallellt med både *-ene* samt *-ane* i landskapets västra delar och apokopering i landskapets norra delar. Att deklinationen *-era* förekommer i materialet är således inte oväntat sett till hur draget, som ursprungligen är ett götamålsdrag, har spridit sig, bland annat till landskapets norra delar (se Broberg 2001:107). Det är dock något oväntat att ingen av de andra två dialektala varianterna förekommer i materialet sedan de traditionellt sett har varit vanligt förekommande i olika delar av skolans geografiska upptagningsområde.

## 6. Avslutande reflektion

Syftet med den här artikeln har varit att beskriva hur gymnasieungdomar kan tala *om* och tala *på* dialekt i ett geografiskt område där dialekten länge har haft hög kulturell och social status. Som väntat ger informanterna uttryck för en rad olika uppfattningar som relaterar både till specifika dialektala varianter och drag liksom till relationen mellan språk och plats. Det är tydligt att det förekommer flera tämligen bestämda uppfattningar om olika dialektala drag, där användning av vissa dialektala drag i vissa fall kan ses ge upphov till irritation hos andra språkbrukare. Den innehållsliga analysen har visat att informanterna själva reflekterar över den språkliga heterogenitet som präglar skolans närområde, men att informanterna inte alltid relaterar den till det egna dialektala språkbruket.

Den innehållsliga analysen visar även att informanterna under de två samtalen positionerar sig själva och andra genom att hänvisa till det dialektala språkbruket och vem som *är* dialektaltalare – eller åtminstone *förstår* dialekten (jfr Johnstone 2010a; Monka 2018; Teinler 2016). I exempel 4 förekommer en sådan

uppfattning i form av en distinktion som görs mellan dialektalt medvetna *bönder* å ena sidan och dialektalt mindre medvetna *stadsbor* å andra sidan. En sådan uppfattning är intressant såtillvida att det är en uppfattning som känns igen från tidigare studier (t.ex. Gunnarsdotter Grönberg 2004; Johnstone 2013), samtidigt som den är något mindre väntad sedan tätorterna i området inte sällan av informanterna själva beskrivs som *småstäder* snarare än som urbana storstäder. Sedan flera informanter uttrycker stolthet över sitt dialektala språkbruk skulle en sådan distinktion kunna ses i relation till geografisk, social och mental mobilitet i båda grupper (jfr Monka 2013). Detta slags positionering kan även ses i fallet med hur de dialektala varieteter som informanterna själva talar omnämns och placeras utmed ett slags skala, där den egna dialekten placeras i den ena delen av skalan medan det språkbruk som placeras i en annan del av skalan omnämns i termer av ett *fint* språkbruk. Vad som utgör detta *fin*a språkbruk definieras emellertid inte av informanterna i fokusgruppsmaterialet, men det är tydligt att det ska ses i kontrast till det egna dialektala språkbruket samtidigt som det beskrivs med adjektiv som *rent* och *ordentligt*. Trots att det egna dialektala språket omnämns i positiva ordalag, som något att vara stolt över, ses det således ändå i viss mån i kontrast till ett *finare* och *mer ordentligt* sätt att tala vilket i sig utgör en uppfattning om dialektalt språkbruk (jfr Agha 2007:210).

En annan uppfattning som kanaliseras är relationen mellan språk och plats i både social och geografisk bemärkelse, vilket kunde ses i fallet med hur en varietet beskrevs i termer av ett slags *norska*. En sådan uppfattning är intressant sett till att flera av de värmländska dialekterna uppvisar likheter med flera av de östnorska dialekterna, där den dialektala situationen i landskapet i många fall kan betraktas som ett dialektalt kontinuum över landsgränsen (jfr Broberg 2001). Uppfattningen om att språkbrukare bosatta närmare gränsen skulle tala ett slags *norska* tyder även på att uppfattningarna om olika dialekter till stor del utgår från en syn på dialekt som direkt relaterad till aspekter som plats, något som nödvändigtvis inte är fallet utan där det dialektala språkbruket kan vara avhängigt andra faktorer (jfr Quist 2017). Uppfattningen om att dialekter nära norska gränsen gör dialekterna till *norska* är även intressant sett till att det tyder på att informanterna inte bara gör en distinktion mellan stad och land, utan även mellan olika delar av det geografiska området och i vissa fall positionerar sig i relation till en sådan distinktion (jfr Johnstone 2010a).

Den dialektala analysen visar att informanterna realiserar ett stort antal dialektala varianter i spontantalet när de diskuterar dialektalt språkbruk med andra jämnåriga. Dessa varianter sammanfaller ofta med vad tidigare studier, exempelvis Broberg (2001), menar är karakteriserande för olika delar av skolans geografiska upptagningsområde. Samtidigt går det att se hur några av informanterna realiserar varianter som tidigare inte har varit karakteriserande för skolans närområde utan primärt för andra delar av landskapet, något som bland annat kan ses i fallet med deklinationen *-era* i bestämd form plural som ursprungligen är ett götamålsdrag. Bruket av dialektala varianter kan i stort beskrivas som frekvent, även om det ofta rör sig om förhållandevis samma typer av varianter. Till dessa hör både flera götamålsdrag, som övergången från *y* till *ö* i ord som *töcker* 'tycker' och *en* som generiskt pronomen för 'man', men också andra drag som cirkumflex, olika fall av vokalsänkning och vokalhöjning samt *e-mål* i ord som *prater* 'pratar', vilka är mer karakteristiska för den del av Värmland som skolan är belägen i.

Det dialektala språkbruket tycks således fortsatt åtnjuta hög social och kulturell status i det geografiska område där skolan är belägen, och flera av informanterna realiserar dialektala varianter som i litteraturen har beskrivits som karakteriserande för det geografiska området. De uttryckta uppfattningarna om dialektalt språkbruk, i termer av ideologier och beteckningar, varierar dock, något som tycks relatera till om eleverna är bosatta i en tätort eller på landsbygden. Det förefaller som om elever bosatta utanför tätorten både realiserar fler dialektala varianter och dessutom betraktar sig själva som mer dialektalt medvetna. Detta är ett förväntat resultat sett i relation till tidigare studier om uppfattningar om dialektalt språkbruk (jfr Johnstone 2010a), dialektutjämning och uppfattningen om vem som är typisk dialektaltalare. Skolans närområde kan nämligen fortfarande beskrivas som dialektalt heterogent och präglad av dialektal mångfald, och där dialekterna lever. Detta kan bland annat ses i de dialektala varianter som realiseras av informanterna, där dessa kan ses som karakteriserande både för olika delar av närområdet, men också för Värmland och hela götamålsområdet. När eleverna möts på den aktuella skolan blir skolan och platsen där skolan är belägen således ett slags dialektal mötesplats, något som i vissa avseenden har visat sig resultera i vissa svårigheter vad gäller att förstå varandra. Ett sådant resultat är följaktligen något oväntat sett i relation till hur ungdomar i regel beskrivs som allt mindre dialektala och stå för den dialektala utjämningen.

## Referenser

- Agha, Asif. 2007. *Language and Social Relations*. Cambridge University Press.  
<https://doi.org/10.1017/CBO9780511618284>
- Andersson, Lars-Gunnar. 1985. *Fult språk: Svordomar, dialekter och annat ont*. Stockholm: Carlsson.
- Barbour, Rosaline. 2018. *Doing Focus Groups*. London: Sage. <https://doi.org/10.4135/9781526441836>
- Bockgård, Gustav & Nilsson, Jenny. 2011. Dialektologi möter interaktionsforskning. En introduktion till interaktionell dialektologi. I: Bockgård, Gustav & Nilsson, Jenny (red.). *Interaktionell dialektologi*. Uppsala: Institutet för språk och folkminnen, S. 7-50.
- Broberg, Richard. 2001. *Språk- och kulturgränser i Värmland. En översikt och några synpunkter*. Uppsala: Språk- och folkminnesinstitutet.
- Candefors Stæhr, Andreas & Larsen, Anne. 2020. Bornholm: The Terminal Stage of Dedialectalization. I: Maegaard, Marie, Monka, Malene, Köhler Mortensen, Kristine & Candefors Stæhr, Andreas (red.). *Standardization as sociolinguistic change: A transversal study of three traditional dialect areas*. New York / London: Routledge.
- Davies, Bronwyn & Harré, Rom. 1990. Positioning: The Discursive Production of Selves. *Journal for the Theory of Social Behaviour*, 20(1), S. 43-63. <https://doi.org/10.1111/j.1468-5914.1990.tb00174.x>
- Friðriksson, Finnur. 2008. *Language change vs. stability in conservative language communities: A case study of Icelandic*. Diss. (Gothenburg monographs in linguistics 37) Göteborg: Institutionen för lingvistik, Göteborgs universitet.
- Grundel, Ida. 2012. Den värmländska själen. I: Nilsson, Lennart, Aronsson, Lars & Norell, PO (red.). *Värmländska landskap*. Göteborg: SOM-institutet, S. 323-340.
- Gunnarsdotter Grönberg, Anna. 2004. *Ungdomar och dialekt i Alingsås*. Diss. (Nordistica Gothoburgensia 27) Göteborg: Institutionen för svenska språket, Göteborgs universitet.
- VGF = Götling, Johan & Landtmanson, Samuel, 1940-1950: Västergötlands folkmål. Vol. 1-4. (Skrifter utg. av Kungl. Gustav Adolfs Akademien för folklivsforskning 6.) Uppsala.
- Helgander, John. 1996. *Mobilitet och språkförändring. Exemplet Övre Dalarna och det vidare perspektivet*. Falun: Höskolan Dalarna.
- Horn, Greta. 2019. Dialektutjämning hos ungdomar i Helsingborgsområdet. *Svenska landsmål och svenskt folkliv 2019*. Uppsala: Kungl. Gustav Adolfs Akademien, S. 181-192.
- Johnstone, Barbara. 2010a. Indexing the Local. I: Coupland, Nikolas (red.). *Handbook of Language and Globalization*. Oxford: Oxford University Press, S. 386-405.  
<https://doi.org/10.1002/9781444324068.ch17>
- Johnstone, Barbara. 2010b. Language and geographical space. I: Auer, Peter & Schmidt, Jürgen Erich (red.). *Language and space: An international handbook of linguistic variation*. Berlin: De Gruyter Mouton, S. 1-17.
- Johnstone, Barbara. 2013. *Speaking Pittsburghese: The story of a dialect*. Oxford: Oxford University Press. <https://doi.org/10.1093/acprof:oso/9780199945689.001.0001>
- Kallstenius, Gottfrid. 1902. *Värmländska bärgslagsmålets ljudlära*. Diss. Uppsala universitet. Stockholm: Norstedt.
- Köhler Mortensen, Kristine. 2020. Northern Jutland: Local Positioning and Global Orientation. I: Maegaard, Marie, Monka, Malene, Köhler Mortensen, Kristine & Candefors Stæhr, Andreas (red.). *Standardization as sociolinguistic change: A transversal study of three traditional dialect areas*. New York / London: Routledge, S. 80-113.
- Monka, Malene. 2013. *Sted och sprogforandring: En undersøgelse af sprogforandring i virkelig tid hos mobile og bofaste informanter fra Vinderup, Odder og Tinglev*. Diss. København: Det Humanistiske Fakultet, Københavns Universitet.
- Monka, Malene. 2018. Place-making and Dialect: A Real Time Panel-study from two Danish Dialect Areas. I: Cornips, Leonie & de Rooij, Vincent (red.). *The Sociolinguistics of Place and Belonging: Perspectives from the Margins*. Amsterdam: John Benjamins Publishing Company, S. 213-237.  
<https://doi.org/10.1075/impact.45.11mon>

- Monka, Malene, Quist, Pia & Skovse, Astrid Ravn. 2020. Place attachment and linguistic variation: A quantitative analysis of language and local attachment in a rural village and an urban social housing area. *Language in Society*, 49(2), S. 173-205. <https://doi.org/10.1017/S0047404519000733>
- Morgan, David L. 1996. Focus Groups. *Annual Review of Sociology*, 22(1), S. 129-152. doi: 10.1146/annurev.soc.22.1.129. <https://doi.org/10.1146/annurev.soc.22.1.129>
- Morgan, David L. 1997. *Focus groups as qualitative research*. Thousand Oaks: Sage. <https://doi.org/10.4135/9781412984287>
- Nilsson, Jenny. 2015. Stabilitet och förändring i norra Värmland – dialekten i Torsbyområdet 1940-tal och 2010-tal. *Folkmålsstudier*, 53 (2015), S. 167-198.
- Nilsson, Jenny & Wenner, Lena. 2017. The unruly dialect variant [a]: The case of the opening of (ε) in the traditional Torsby dialect. I: Buchstaller, Isabelle & Siebenhaar, Beat (red.). *Language Variation – European Perspectives VI : Selected Papers from the Eighth International Conference on Language Variation in Europe (ICLaVE 8), Leipzig, May 2015*. Amsterdam: John Benjamins, S. 99-112. <https://doi.org/10.1075/silv.19.06nil>
- Noreen, Adolf. 1877. *Fryksdalsmålets ljudlära*. Diss. Uppsala universitet. Uppsala: Akademiska bokh.
- Preston, Dennis R. 1996. Whaddayaknow?: The Modes of FolkLinguistic Awareness. *Language Awareness*, 5(1), S. 40-74. <https://doi.org/10.1080/09658416.1996.9959890>
- Preston, Dennis R. 1999a. *Handbook of perceptual dialectology. Vol 1*. Amsterdam: John Benjamins Publishing Company.
- Preston, Dennis R. 1999b. Introduction. I: Preston, Dennis R (red.). *Handbook of perceptual dialectology. Vol 1*. Amsterdam: John Benjamins Publishing Company.
- Quist, Pia. 2010. Untying the language-body-place connection: A study on linguistic variation and social style in a Copenhagen community of practice. I: Auer, Peter & Schmidt, Jürgen Erich (red.). *Language and space: An international handbook of linguistic variation*. Berlin: De Gruyter Mouton, S. 632-648. <https://doi.org/10.1515/9783110220278.632>
- Quist, Pia. 2017. Sprog – krop – sted: Dialektsamfundets menigsskabende orden. I: Östman, Jan-Ola, Sandström, Caroline, Gustavsson, Pamela & Södergård, Lisa (red.). *Ideologi, identitet, intervention: Nordisk dialektologi 10. Nordica Helsingiensia 48; Dialektforskning 5*. Helsingfors: Helsingfors universitet, S. 57-71.
- Robson, Colin & McCartan, Kieran. 2015. *Real world research: A resource for users of social research methods in applied settings*. Hoboken: John Wiley & Sons.
- Røyneland, Unn. 2005. *Dialektnivellering, ungdom og identitet: Ein komparativ studie av språkleg variasjon og endring i to tilgrensande dialektområde, Røros og Tynset*. Diss. Oslo: Det humanistiske fakultet, Universitetet i Oslo.
- Røyneland, Unn. 2020. Regional varieties in Norway revisited. I: Cerruti, Massimo & Tsiplakou, Stavroula (red.). *Intermediate Language Varieties: Koinai and Regional Standards in Europe*. Amsterdam: John Benjamins Publishing Company, S. 31-54. <https://doi.org/10.1075/silv.24.02roy>
- Stjernholm, Katrine. 2013. *Stedet velger ikke lenger deg, du velger et sted: Tre artikkel om språk i Oslo*. Diss. Oslo: Universitetet i Oslo.
- Sundgren, Eva. 2002. *Återbesök i Eskilstuna: En undersökning av morfologisk variation och förändring i nutida talspråk*. Diss. (Skrifter utgivna vid Institutionen för nordiska språk vid Uppsala universitet 56.) Uppsala: Institutionen för nordiska språk, Uppsala universitet.
- Svahn, Margareta. 2007. Tendenser i skaraborgskt ungdomsspråk. I: Arboe, Torben (red.). *Nordisk dialektologi og sociolingvistik: Foredrag på 8. Nordiske dialektologkonference, Århus 15.-18. august 2006*. Aarhus: Aarhus universitet, S. 353-360.
- Svahn, Margareta. 2021. Språkliga varieteter bland unga i Skövde. *Svenska landsmål och svenskt folkliv*. Uppsala: Kungl. Gustav Adolfs Akademien, S. 121-176.
- Svahn, Margareta & Nilsson, Jenny. 2014. *Dialektutjämning i Västsverige*. Uppsala: Institutet för språk och folkminnen.
- Teinler, Jannie. 2016. *Dialekt där den nästan inte finns: En folklingvistisk studie av dialektens sociala betydelse i ett standardspråknära område*. Diss. (Skrifter utgivna vid Institutionen för nordiska språk vid Uppsala universitet 98.) Uppsala: Institutionen för nordiska språk, Uppsala universitet.

Dialektala möten i skolmiljö

Warmland, Knut. 1997. *Värmländsk ordbok. De värmländska dialekternas ordsfatt samlad och presenterad av Knut Warmland*. Stockholm: Wahlström & Widstrand.

#### **Appendix: Principer för transkription**

Transkriptionen i artikeln kan benämnas som en grov beteckning (se Bockgård & Nilsson 2011:29). Cirkumflex där /o/ realiseras som ett bakre ö-ljud, som i *gôtt* 'gott', återges med *ô*. Å-haltigt *a*-ljud som i *fåktiskt* återges med *â*. Retroflex flapp [ɽ], så kallat tjockt *l*, skrivs *L*. I några få fall transkriberas hela det dialektala ord som analyseras även med IPA-tecken inom hakparenteser för att visa hur ordet uttalas av språkbrukarna.